

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKLERİN CİNSİYET TİPİNE İLİŞKİN KALIP YARGILARI

F. Gül AKBALIK*

ÖZET

Bu araştırmanın amacı cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından ilkokul öğrencilerinin mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargı düzeylerinin ve tercih ettikleri mesleğin kalıp yargı puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Araştırmaya 4. ve 5. sınıfa giden 83 öğrenci katılmıştır (45 kız, 38 erkek). Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen farklı alan ve düzeylerde 36 meslek adını içeren Mesleki Yargı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde mesleklerin ve tercih edilen mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargı puanlarının, cinsiyet ve sınıf değişkeninden bağımsız olduğu görülmüştür.

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the relationship between class and gender with children's gender stereotyping level of occupations and occupational preferences. The research group was randomly selected from two different grade (Grades 4-5) levels. A total of 83 students (45 females, 38 males) participated in the study. Occupational Stereotypes Scale (OSS) was developed by the researcher and consisted of 36 occupations with different levels and areas. The results indicated that gender stereotyping level of occupations and occupational preferences were independent of gender and the grade level.

---

* Psikolog Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Servisi.
E-Posta: gulakbalik@hotmail.com

Giriş

İnsanlar kalıp yargılara sahip olarak doğmazlar, bunları genellikle erken yaşlarda çevrelerinden öğrenirler. Çocuklar 3-4 yaşlarında cinsel kimliğinin oluşmasıyla birlikte hangi oyuncakların kızlar, hangi oyuncakların erkekler için uygun olduğunu, kızların ve erkeklerin oynaması gereken oyunların neler olduğunu konusunda bir yargıya varırlar. Daha sonra bu yargılar da çeşitlenir. Çocuklar ilk mesleki tercihlerini de bu yargılara göre yaparlar.

Kağıtçıbaşı'na göre (1979), kalıp yargılar ; küçük yaşlarda gelişmeye başlamakta, bu gelişmede tarihsel, kültürel, politik, ekonomik çeşitli etkenler rol oynamaktadır. Kalıp yargıların işlevi ise, bilgi eksikliğini azaltmak ve kişi için gerçeği tanımlamaktır. Bu yargılar genellikle kulaktan dolma bilgilerden oluştuğu için akılcı olmaktan çok duygusal bir nitelik taşımaktadır. Tüm bunların sonucu olarak da bu kalıp yargılar değişmeye karşı oldukça dirençlidirler.

Meslekler hakkındaki kalıp yargılar belirli mesleklerde çalışanların bireysel farklılıklarının göz ardı edilmesine yol açmakta, olumsuz ve sınırlayıcı olmaları ölçüsünde mutsuzluğa neden olabilmektedirler. Kendilerine kalıp yargılara göre davranıldığı zaman bundan hem erkekler hem de kadınlar zarar görür. İşe alma, terfi ve ücretlerde ayrımcılık yasa dışıdır. Yasalar ayrımcılığın azaltılmasında etkili olmuştur. Ancak toplumsal değer ve yargılardaki değişmeler yasalardan daha etkili olabilmektedir.

Bireylerin gelişen teknolojiyle birlikte hızla çeşitlenen mesleklerin hepsini tanımalarının güçlüğü ortadadır. Kişilerin farklı meslekleri nasıl algıladıkları, hangi ölçütlere göre sınıflandırdıkları ve bu meslekler arasında ne tür elemeler yaparak bir meslekte karar kıldıkları Gottfredson'un (1981) sınırlama ve uzlaşma kuramında ele alınmıştır. Bu kurama göre, çocuklar 3-4 yaşına kadar farkında oldukları tüm mesleklerle ilgili olumlu bir görüşe sahiptirler. Ancak çocuklar yaşları büyüdükçe işin kendileri için uygun olup olmadığını değerlendirirken, benlik kavramını ek ölçüt olarak kullanmaya başlarlar. Böylelikle kabul edilebilir olduğunu düşündükleri meslek seçeneklerini sınırlandırırılar. Kişiler önce, kendi cinsiyetlerine uygun olmayan meslekleri, daha sonra düşük prestijli meslekleri eleyerek, en sonunda kalan seçenekler arasından kendi benliklerine, kişisel ilgi, yetenek ve değerlerine uymayan meslekleri elerler. Kişi bir engelle karşılaştığında önce mesleki ilgilerinden vazgeçecek ikinci olarak işin prestij düzeyinden, en sonunda işin cinsiyet tipini göz ardı edecektir. Çünkü, bu son ölçüt

benlik kavramının daha temel bir göstergesidir. Kişinin sosyal kimliğinin belirleyici bir öğesidir. Bu seçenekleri sınırlandırma ve uzlaşmalar kişiler istedikleri mesleği seçtiklerini söyleyinceye kadar devam eder (Gottfredson,1981).

Mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin araştırmalarda (Gunn1964; Goldstein & Oldham,1979; Schlossberg & Goodman,1972; Tibbets,1975) farklı mesleklerin kadınlar ve erkekler için ne kadar uygun olduğunun algılanması ölçülmüştür. Bu araştırmalar insanların cinsiyet, sosyal sınıf, eğitim düzeyi, etnik grup, ikametgah bölgesi, mesleki tercihleri, mesleği, yaşı, okuduğu okul, politik ve kültürel inançlardan bağımsız olarak meslekleri benzer biçimde algıladıklarını göstermektedir. Farklı gruplarda işin prestij düzeyi ve cinsiyet tipi arasındaki korelasyonlar oldukça yüksektir (0.90 ve üstü). Anaokulundaki kız ve erkek çocuklarında da işin cinsiyet tipine ilişkin benzer yargılar vardır.

Shinar'ın (1975) araştırması mesleklerin bilişsel haritasını ortaya koymaktadır. Bu araştırmada 129 mesleğin prestij düzeyi ve cinsiyet tipine göre iki boyutlu haritası çıkarılmıştır. Bu haritada meslekler daha çok kadınsı olarak sınıflandırılmaktadır. Ancak erkeklere uygun olduğu düşünülen mesleklerin prestij düzeyi ranji, kadınsı olarak sınıflandırılan mesleklere göre daha geniştir. Kadınsı işlerin prestij ranji daha ortada ve homojendir. Çok yüksek düzeyde kadınsı meslek olmadığı gibi prestij düzeyi çok düşük olan kadınsı meslek de yoktur. Bu araştırma kalıp yargıların genç-yaşlı, kadın-erkek, amerikan toplumunun her kesiminde paylaşıldığını göstermektedir. Bu bulgunun tersine insanlara hoşlandıkları meslekler sorulduğunda çok farklı tepkiler vermişlerdir. Mesleki tercihlerde cinsiyet, yaş, zeka, ırk ve diğer kişisel ve sosyal yüklemelere göre farklılıklar bulunmuştur.

Bir meslekte istihdam edilen kadınların gerçek yüzdesi ile algılanan cinsiyet tipi arasında da 0.85 'lik bir ilişki bulunmuştur (Treiman ve Terrell, 1975). Bu bulgu insanların kalıp yargılarına uygun olarak istihdam edildiğini de göstermesi açısından da ilginçtir.

Erken yaşlarda gelişen bu ön-yargıların, mesleki alternatiflerin sınırlandırılmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ülkemizde erken yaşlarda oluşan bu ön-yargıların incelenmesinin, yapılacak mesleki rehberlik ve danışma çalışmalarına da katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, (a) ilkokul 4. ve 5. sınıfa giden öğrencilerin mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargı puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı kız ve erkek öğrencilerin mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargı puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı, ayrıca (c) ilkokul 4. ve 5. sınıfa giden öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin cinsiyet tipi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ve (d) kız ve erkek öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin cinsiyet tipi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı, e) ayrıca öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin cinsiyet tipi puanları ile MYÖ'nden elde ettikleri puanlar arasındaki ilişki araştırılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın evrenini Ankara il sınırları içinde bulunan Mehmet Çevik İlkokulu 4. ve 5. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu okulun 4. ve 5. sınıfları arasında “eşit olasılıklı örnekleme yöntemi” ile seçilen birer şubede uygulama gününde mevcut olan 88 öğrenci bu araştırmanın örneklemini oluşturmuş ancak ölçekleri eksik dolduran 5 öğrenci örneklemden çıkartılarak, örnekleme grubu 83 öğrenci olarak belirlenmiştir. Tablo-1 örnekleme giren öğrencilerin sınıf ve cinsiyete göre dağılımını göstermektedir.

Tablo-1 Örnekleme Giren Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyete Göre Dağılımı

	4. Sınıf	5.Sınıf	Toplam
Kız	26	19	45
Erkek	21	17	38
Toplam	47	36	83

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin yargıları ölçmek amacıyla araştırmacı tarafından 36 meslek adından oluşan Mesleki Yargı Ölçeği (MYÖ) geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan meslekler Holland'ın 6 iř tipine göre (1973) sınıflandırılmıştır. Bunlar gerçekeçi, araştırmacı, geleneksel, sosyal, sanatsal ve girişimci meslek alanlarıdır. Her meslek alanından, gerektirdiği eğitim düzeyine göre (yüksek, orta, alt) her düzeyden ikişer olmak üzere, 6 meslek seçilmiştir. Böylelikle ölçekte toplam 36 meslek adı bulunmaktadır. Mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin

yargıları değerlendirmek amacıyla 5'li dereceleme ölçeği hazırlanmıştır. Aşağıda tepki seçenekleri ve her tepkinin aldığı puan örnek olarak gösterilmiştir.

Örneğin, -Ayakkabıcılık

Tamamen kadınlara uygun	Daha çok kadınlara uygun	Hem kadınlara hem de erkeklere uygun	Daha çok erkeklere uygun	Tamamen erkeklere uygun
( )	( )	( )	( )	( )
2	1	0	1	2

Eğer kişi, "Hem kadınlara hem de erkeklere uygun" ifadesi işaretlenmişse bu tepki mesleğe ilişkin bir kalıp yargısının olmadığı şeklinde nitelendirilmiş ve bu tür tepkilere 0 puan verilmiştir. "Daha çok kadınlara uygun" ya da "Daha çok erkeklere uygun" şeklinde verilen tepkilere ise 1 puan verilmiştir. Eğer kişi "Tamamen erkeklere uygun" ya da "Tamamen kadınlara uygun" ifadesinin altındaki parantezi işaretlemişse, bu tepkiler 2 puan olarak değerlendirilmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 72 dir. Ölçekten elde edilen daha yüksek puan mesleklere ilişkin kalıp yargıların daha fazla olduğunu gösterecektir.

Ölçeğin geçerliğini test etmek amacıyla ölçek mesleki rehberlik konusunda deneyimli 5 uzmana verilmiş ve ölçeklerde bulunan mesleklerin 3 ayrı eğitim düzeyinde 6 meslek alanını kapsadığı konusunda uzmanlar arasında görüş birliğine varılmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliğini saptamak amacıyla ölçek farklı bir 5. sınıftan 29 öğrenciye iki hafta ara ile verilmiş ve ölçeğin kararlılık katsayısı 0.85 olarak bulunmuştur. Bu güvenilirlik katsayısı duyuşsal nitelikteki davranışları ölçen bir ölçek için yeterli bulunmuştur.

Verilerin Analizi ve Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Öğrencilerin MYÖ puanları normal dağılıma yakın bir dağılım gösterdiğinden, ortalamalar arasındaki farkların hesaplanmasında ilişkisiz "t" testi, öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin cinsiyet tipi puanları ile MYÖ'nden elde ettikleri puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemede korelasyon tekniği kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS Programından

yararlanılmış, istatistiklerin manidarlığını saptamada, .05 anlamlılık düzeyi benimsemiştir.

BULGULAR VE YORUM

İlkokul 4. ve 5. sınıfa giden öğrencilerin Mesleki Yargı Ölçeği (MYÖ) puanlarının merkezi dağılım ölçüleri ve “t” değerleri Tablo-2’de verilmiştir.

Tablo-2: İlkokul 4. ve 5. Sınıfa Giden Öğrencilerin MYÖ Puanlarının Merkezi Dağılım Ölçüleri ve “t” Değerleri

	n	$\bar{X}$	ss	t
4. Sınıf	47	31.85	7.74	1.32
5. Sınıf	36	29.31	9.79	

$p > .05$

Görüldüğü gibi farklı sınıf düzeyindeki ilkokul öğrencilerinin MYÖ puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Farklı sınıflarda okuyan öğrenciler farklı meslekleri benzer kalıp yargılara göre değerlendirmişlerdir.

Kız ve erkek öğrencilerin MYÖ puanlarının merkezi dağılım ölçüleri ve “t” değerleri ise Tablo-3’de verilmiştir.

Tablo-3: Kız ve Erkek Öğrencilerin MYÖ Puanlarının Merkezi Dağılım Ölçüleri ve “t” Değerleri

	n	$\bar{X}$	ss	t
Kız	45	30.51	9.56	-.27
Erkek	38	31.02	7.72	

$p > .05$

İlkokula giden kız ve erkek öğrencilerin MYÖ puanları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Farklı cinsiyetteki öğrenciler de farklı meslekleri benzer kalıp yargılara göre değerlendirmişlerdir. Ölçekten alınabilecek minimum puan (0) ve maksimum puanın (72) olduğu ve bu

öğrencilerin yaklaşık olarak ortalamalarının 30 civarında olduğu göz önüne alındığında, öğrencilerin meslekler hakkında ortalama düzeyde kalıp yargıları olduğu görülmektedir.

Bu bulgular yurt dışında yapılan diğer araştırmaların bulgularıyla da tutarlı (Gunn1964; Goldstein & Oldham,1979; Schlossberg & Goodman, 1972; Tibbets,1975; Billings,1992; Smith, 1995) olup bize öğrencilerin cinsiyet ve sınıf değişkeninden bağımsız olarak meslekleri benzer biçimde yargıladıklarını göstermektedir. Smith (1995) yaptığı araştırmasında, 4. 5. ve 6. sınıfa devam eden 136 öğrencinin Mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargı puanlarının, öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi, annelerinin mesleki statüsü, öğrencinin yaşadığı aile yapısı, anne ve babanın eğitimi, öğrencilerin kendilerini açma puanı, öğrencilerin kayıtlı oldukları okulların büyüklüğü gibi değişkenlerle bir ilişkisi olmadığını göstermiştir.

Billings (1992) ise cinsiyet, sınıf düzeyi, aile yapısı, anne-babanın sosyo-ekonomik düzeyi ve eğitimi gibi değişkenlerin öğrencilerin mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargıları üzerine etkisini incelemiştir. Araştırmada 53 ikinci sınıf, 62 dördüncü sınıf, 49 altıncı sınıf, toplam 164 öğrenciden (73 kız, 91 erkek), 30 mesleğin her biri için "sadece kadınlara ya da erkeklere uygun" ya da "her iki cinsiyet için de uygun" şeklinde bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Elde edilen verilere göre, ikinci sınıf öğrencilerinin altıncı sınıflardan ve alt SED grubunda olan kızların mesleklerin cinsiyetine ilişkin kalıp yargı puanlarının, üst SED grubunda olan kızlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu, ancak alt SED grubunda olan erkek öğrencilerin mesleklerin cinsiyetine ilişkin kalıp yargı puanlarının, üst SED grubundaki erkeklerden daha düşük olduğu bulunmuştur. Ancak diğer araştırma bulgularıyla tutarlı olarak, cinsiyet, sınıf düzeyi, aile yapısı ve anne- babanın eğitim düzeyi gibi değişkenler ile mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargı puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını belirtilmiştir.

Tüm bu sonuçlar, bize örnekleme giren öğrencilerin sınıf ve cinsiyet değişkenlerinden bağımsız olarak meslekleri benzer şekilde yargıladıklarını göstermektedir.

Bu araştırmada öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin yargılarına bakıldığında 4. ve 5. sınıfa giden öğrencilerin birbirlerine çok benzer şekilde, tercih ettikleri meslekleri yargıladıkları görülmüştür. Her iki grup da bu meslekleri, "tamamen kadınlara ya da tamamen erkeklere uygun" şeklinde değerlendirmemektedirler.

İlkokul 4. ve 5. sınıfa giden öğrencilerin tercih ettikleri mesleğin MYÖ puanlarının merkezi dağılım ölçüleri ve “t” değerleri Tablo-4’de verilmiştir.

Tablo-4: İlkokul 4. ve 5. Sınıfa Giden Öğrencilerin Tercih Ettikleri Mesleğin MYÖ Puanlarının Merkezi Dağılım Ölçüleri ve “t” Değerleri

	n	$\bar{X}$	ss	t
4. Sınıf	47	0.49	0.78	0.27
5. Sınıf	36	0.44	0.74	

$p > .05$

Görüldüğü gibi farklı sınıf düzeylerinde ilkokula giden öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin MYÖ puanları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Farklı düzeydeki sınıflarda okuyan öğrenciler tercih ettikleri meslekleri benzer kalıp yargılara göre değerlendirmişlerdir. Kız ve erkek öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin MYÖ puanlarının merkezi dağılım ölçüleri ve “t” değerleri ise Tablo-5’de verilmiştir.

Tablo-5: Kız ve Erkek Öğrencilerin Tercih Ettikleri Mesleğe İlişkin MYÖ Puanlarının Merkezi Dağılım Ölçüleri ve “t” Değerleri

	n	$\bar{X}$	ss	t
Kız	45	0.36	0.61	-1.47
Erkek	38	0.61	0.89	

$p > .05$

Erkek öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargı puan ortalamaları kız öğrencilerden daha yüksek olmakla birlikte ilkokula giden kız ve erkek öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin MYÖ puanları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Kız ve erkek öğrenciler tercih ettikleri farklı meslekleri benzer kalıp yargılara göre değerlendirmişlerdir.

Ayrıca öğrencilerin tercih ettikleri mesleklerin cinsiyet tipi puanları ile MYÖ'den aldıkları puanlar arasındaki ilişkiye bakılmış ve öğrencilerin tercih ettikleri meslekleri ve diğer meslekleri yargılamaları arasında 0.27 lik ($\alpha=.05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani öğrenciler mesleklerin cinsiyet tipine ilişkin kalıp yargılarına uygun tercihler yapmışlardır. Bu bulguyla tutarlı olarak yurt dışında yapılan bir araştırmada da, bir meslekte istihdam edilen kadınların gerçek yüzdesi ile algılanan cinsiyet tipi arasında da . 85 lik bir ilişki bulunmuştur (Treiman ve Terrell, 1975). Bu bulgu insanların kalıp yargılarına uygun olarak tercihler yaptığını ve istihdam edildiğini göstermesi açısından da ilginçtir.

Bu araştırma alt sosyo-ekonomik çevrede bulunan tek bir okulda gerçekleştirildiğinden ve örnekleme alınan öğrencilerin yaş ranjı dar olduğundan araştırmada elde edilen bulgular tüm öğrencilere genellenemez. Ancak bu bulgulara dayanarak bu konuda yapılacak ilk ve ortaöğretime devam eden öğrenci evrenini daha iyi temsil edebilecek, araştırmaların yapılmasına gerek vardır.

Mesleki kalıp yargılar öğrencilerin tercihlerini kısıtlamalarına yol açabildiğinden her eğitim düzeyinde öğrencilerin bu kalıp yargılarını değiştirmelerine yardımcı olacak bilgi ve yaşantıların sağlanması yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Billings, S.K. (1992) **Occupational Sex-Role Stereotyping in Elementary Students**. Master's Thesis. Fort Hays State University. Kansas
- Goldstein, B., Oldham, J. (1979). **Children and Work: A Study of Socialization**. New Brunswick. N.J. Transactions Books.
- Gottfredson, L. (1981).Circumscription and compromise: A Developmental theory of occupational aspirations. **Journal of Counseling Psychology Monograph**. 28. (6). 548-579.
- Gunn,B. (1964). Children's conceptions of occupational prestige. **Personnel and Guidance Journal**. 42. 558-563.
- Holland, J.L. (1973). **Making Vocational Choices: A Theory of Careers**. Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs. New Jersey.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). **İnsan ve İnsanlar**. İstanbul:Evrım Basım-Yayım-Dağıtım.
- Schlossberg, N., Goodman, J. (1972). A Woman's place: Children's sex stereotyping of occupations. **Vocational Guidance Quarterly**. 20.266-270.
- Shinar, E.H. (1975). Sexual stereotypes of occupations. **Journal of Vocational Behavior**. 7.99-111.
- Smith, D.A. (1995) **Occupational Sex-Role Stereotyping in the Elementary School**. Master's Thesis. Fort Hays State University. Kansas
- Tibbets,S.L.(1975). Sex role stereotyping in lower grades: Part of the solution. **Journal of Vocational Behavior**. 6. 255-261.
- Treiman, D.J., Terrell, K. (1975). Sex and the process of status attainment. **American Sociological Review**. 40. 174-200.